

الگوی نقش آفرینی حوزه علمیه در دستیابی نظام اسلامی

به اهداف بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

سجاد نیک‌خو^۱، محمد آزادی^۲، عباس ابراهیمی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۲۸

چکیده:

مقام معظم رهبری (مدظله)، با صدور بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، مسیر تعالی کشور به سمت آرمان‌های انقلاب را ترسیم نموده‌اند. بنابراین بایسته است که نهادهای گوناگون کشور، با تحلیل بیانیه گام دوم انقلاب، رسالت و اهداف اختصاصی خویش در روند تعالی کشور بازشناسند و برای نقش آفرینی مطلوب در این زمینه برنامه‌ریزی و طراحی‌های لازم را انجام دهند. یکی از مهم‌ترین نهادهایی که در این زمینه باید نقش و رسالت خویش را بشناسد و حضوری کارآمد در این عرصه داشته باشد، حوزه علمیه است؛ زیرا قوام حرکت دینی و اسلامی در دنیا، به جمهوری اسلامی ایران و قوام جمهوری اسلامی به حوزه‌های علمیه است. در مقاله حاضر، برای تعیین جایگاه و وظایف حوزه، بیانات مقام معظم رهبری (مدظله)، با روش تحلیل محتوای تئوری داده بنیاد تحلیل شده و اصلی‌ترین چالش‌ها، نقاط ضعف، فرصت‌ها، نقاط قوت و بایسته‌های حوزه علمیه در عرصه علم و پژوهش و عرصه معنویت، اخلاق و سبک زندگی معین شده است. در عرصه علم و پژوهش، تقیح و تبیین مقررات و احکام و معارف اسلامی، رصد، تحلیل و پیش‌بینی نیاز و مشکلات حال و آینده نظام و آماده‌سازی پاسخ‌ها و راه‌حل‌ها و تربیت نظریه‌پردازان و محققین برای تولید نظریات پیرامون نظام اسلامی به عنوان مهم‌ترین بایسته‌ها محسوب شده‌اند. در عرصه معنویت و اخلاق نیز حفظ ایمان مردم به عنوان حصار منبع نظام اسلامی، روشنگری و پراکندن معرفت و رشد عقلانی و دینی در جامعه و مواجهه کارآمد حوزه با تهاجم فرهنگی، قریب‌ها و اغواگری‌های جهانی و لشکر تبلیغاتی عظیم نظام سلطه مهم‌ترین بایسته‌های حوزه را تشکیل می‌دهند.

واژگان اصلی: بایسته‌های حوزه، بیانیه گام دوم انقلاب، حوزه علمیه، علم و پژوهش، معنویت و سبک

زندگی، مقام معظم رهبری

۱. عضو هیات علمی گروه آموزش الهیات و معارف اسلامی دانشگاه فرهنگیان، تهران ایران.

۲. عضو هیئت علمی گروه معارف اسلامی دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

mo.azadi۳۱۳@gmail.com

(نویسنده مسئول)

۳. عضو هیات علمی دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، تهران، ایران

مقدمه

در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، مسیر تعالی کشور به سمت آرمان‌های انقلاب را ترسیم کرده است. از این رو بایسته است که نهادهای گوناگون کشور، با تحلیل بیانیه گام دوم انقلاب، رسالت و اهداف اختصاصی خویش در روند تعالی کشور بازشناسند و برای نقش‌آفرینی مطلوب در این زمینه برنامه‌ریزی و طراحی‌های لازم را انجام دهند. یکی از مهم‌ترین نهادهایی که در این زمینه باید نقش و رسالت خویش را بشناسد و حضوری کارآمد در این عرصه داشته باشد، حوزه علمیه است. بنابر دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله)، امروزه قوام حرکت دینی و اسلامی در دنیا، به جمهوری اسلامی ایران و قوام جمهوری اسلامی نیز به حوزه‌های علمیه، علمای دین و پرچم‌داران فقه دینی و اسلامی است؛ بنابراین حوزه‌های علمیه، نقشی ویژه در پشتیبانی از نظام اسلامی در عرصه‌های گوناگون دارند. با توجه به این جایگاه ویژه، باید بررسی کرد که حوزه‌های علمیه در تحقق اهداف بیانیه گام دوم انقلاب، چه نقشی دارند؟ در مقاله حاضر بیانات مقام معظم رهبری (مدظله). تحلیل شده و اصلی‌ترین چالش‌ها، نقاط ضعف، فرصت‌ها، نقاط قوت و بایسته‌های حوزه علمیه در عرصه علم و پژوهش و عرصه معنویت، اخلاق و سبک زندگی معین شده است.

روش تحلیل محتوا

در تحقیق حاضر، تئوری داده‌بنیاد^۱ برای مدل‌سازی مفهومی مورد استفاده قرار گرفته است. در این روش تلاش می‌شود تا با تحلیل و کدگذاری یک محتوا، مدلی پارادایمی برای ساماندهی به آن، تعیین شود. در واقع، در این روش، با بهره‌گیری از داده‌ها و اطلاعات اولیه، نظریه‌ای ایجاد می‌شود که یک فرایند را تحلیل می‌کند. به این ترتیب، خروجی این روش، نوعی تنظیم نظری واقعیتی است که مورد تحلیل قرار می‌گیرد. اشتراوس و کوربین، عناصر اصلی این روش را نمونه‌گیری نظری، مقایسه ثابت، کدگذاری باز، محوری و انتخابی، یادآوری و اشباع نظری معرفی می‌کنند (Creswell, J. W. ۲۰۰۵: ۳۹۶-۴۰۵).

مراد از کدگذاری، روندی است که در تجزیه و تحلیل داده‌ها طی می‌شود. در روش داده بنیاد، از سه

۱. Grounded Theory.

روش کدگذاری استفاده می‌گردد: اول: کدگذاری باز؛ در این بخش از کدگذاری، جزئی کردن، مقایسه - کشف شباهت‌ها و تفاوت‌ها-، عنوان گذاری، مفهوم‌پردازی و مقوله‌بندی داده‌ها محقق می‌گردد (Lee, J. ۲۰۰۱: ۴۹; Strauss and Others. ۲۰۱۴).

دوم: کدگذاری محوری؛ در این مرحله، هدف، ارتباط میان مقوله‌های تولید شده در کدگذاری باز است. بنابراین پژوهشگر باید یکی از مقوله‌ها را به عنوان مقوله محوری انتخاب کرده و کدگذاری را حول محور این مقوله انجام دهد. در حقیقت، باید به تعیین ارتباط این مقوله با سایر مقولات پردازد. محقق سعی می‌کند. در مرحله کنونی، باید توسعه مقوله‌ها و کشف ارتباط میان مقوله‌ها و زیر مقوله‌های مترتب بر آن‌ها انجام شود (Lee, J. ۲۰۰۱: ۴۹; Strauss and Others. ۲۰۱۴).

سوم: کدگذاری انتخابی؛ در این مرحله، باید مقوله‌ها در چارچوبی نظری، یکپارچه و پالایش شوند. به بیان دقیق‌تر، مقوله‌های گوناگون، حول مقوله اصلی، سازمان‌دهی می‌شوند. نتیجه این گام، ارائه الگوی پارادایمی پژوهش است (Lee, J. ۲۰۰۱: ۵۰; Strauss and Others. ۲۰۱۴).

یک مدل پارادایمی، شامل موارد زیر است:

اول: مقوله محوری؛ مقوله محوری، به مسئله اصلی مورد بحث اشاره می‌کند. در حقیقت، این مقوله، مسئله‌ای است که پژوهش برای حل آن انجام می‌شود (Lee, J. ۲۰۱۴; Strauss and Others. ۲۰۱۴: ۵۰). در مسئله کنونی، همکاری کارآمد حوزه با نظام اسلامی برای تحقق اهداف بیانیه گام دوم انقلاب، به عنوان مقوله محوری محسوب شده است.

دوم: شرایط علی؛ مجموعه‌ای از عوامل هستند که موجب ایجاد مقوله محوری می‌شوند یا به طور مستقیم بر آن تأثیر می‌گذارند. عواملی که به تأثیر کارآمد حوزه در تعامل با نظام قوت می‌بخشند، مشمول این مقوله قرار می‌گیرند. تراث علمی و انسانی حوزه و فرصت‌های متصور در ارتباط میان حوزه و نظام، از جمله مصادیق این مقوله هستند (Lee, J. ۲۰۰۱: ۵۰; Strauss and Others. ۲۰۱۴).

سوم: شرایط زمینه‌ای؛ در این مقوله، شیوه ایجاد، علائم و ابعاد گوناگون پدیده محوری تبیین می‌شوند. مقوله‌های زمینه‌ای را الگوهای پایداری تشکیل می‌دهد که به زمان و مکان خاص اختصاص دارند و مجموعه‌ای از موقعیت‌ها را ایجاد نموده‌اند که افراد و سازمان‌ها باید با توجه به این موقعیت‌ها از خود کنش نشان دهند (Lee, J. ۲۰۰۱: ۵۰; Strauss and Others. ۲۰۱۴). در بحث کنونی، تحلیل

وضعیت کنونی حوزه، وضعیت ارتباط حوزه با نظام، وضعیت نظام اسلامی و نقاط قوت و آسیب‌های موجود در این نهاد، شرایط زمینه‌ای را تشکیل می‌دهند.

چهارم: شرایط مداخله‌گر؛ مراد از این شرایط، اتفاقات مؤثر بر راهبردها - تسهیلگر یا مانع تحقق راهبردها - است (Lee, J. ۲۰۰۱: ۵۰; Strauss and Others. ۲۰۱۴). تهدیدهای که برای حوزه یا

دستیابی نظام به اهداف بیانیه گام دوم تبیین شده‌اند، این بخش از تحقیق کنونی را تشکیل می‌دهند.

پنجم: راهبردها و استراتژی‌ها؛ کنش‌هایی هستند که برای مدیریت مقوله اصلی باید صورت گیرند. این راهبردها باید متناظر با مقوله زمینه‌ای باشند (Lee, J. ۲۰۰۱: ۵۰; Strauss and Others. ۲۰۱۴). بایسته‌ها و

راهبردهایی که برای کمک حوزه به دستیابی به اهداف بیانیه گام دوم بیان شده، ذیل این مقوله هستند.

ششم: پیامدها؛ پیامدها، به نتایج حاصل از به‌کارگیری راهبردها اشاره دارند. اهداف بیانیه گام دوم و به

تبع آن اهداف ترسیم شده در ارتباط میان حوزه و نظام اسلامی، متناظر با این مقوله هستند.

ترسیم جایگاه و بایسته‌های حوزه در تحقق بیانیه گام دوم انقلاب

در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله)، اعتلای کلمه اسلام به عنوان هدف نهایی حوزویان به تبع ادیان الهی - محسوب شده است (مجمع نمایندگان طلاب، ۱۳۶۸/۰۹/۰۷). (روحانیون مازندران،

۱۳۷۴/۰۷/۲۲). ایشان ذیل این هدف اعلا، اهداف دیگری مانند حفظ دین (طلاب و اساتید قم،

۱۳۸۹/۰۷/۲۹)، گسترش هدایت الهی در همه‌جا (پیام به جامعه مدرسین قم، ۱۳۷۱/۰۸/۲۴)، هدایت مردم

به سمت اهدافی که قرآن کریم و نیز پیامبران در طول تاریخ نبوت، آن‌ها را ترسیم کردند، (دیدار روحانیون،

۱۳۶۹/۱۲/۲۲)، تأمین معنویت و برافروختن چراغ فضیلت در جامعه (دیدار طلاب مدرسه آیت‌الله

مجتهدی، ۱۳۸۳/۰۳/۲۳)، اقامه عدل، مبارزه با ظلم و مبارزه با فساد (دیدار روحانیون تشیع و تسنن

کردستان، ۱۳۸۷/۰۲/۲۳). را معرفی می‌کند. یکی از اهداف مهمی که مقام معظم رهبری (مدظله)، برای تمام

ادیان الهی و به تبع آن‌ها برای حوزه‌های علمیه ترسیم می‌نماید، حاکمیت و اقامه دین و بالابردن بنای شامخ

تمدن اسلامی است. (بیعت طلاب و روحانیون، ۱۳۶۸/۰۳/۲۳؛ دیدار روحانیون لرستان، ۱۳۷۰/۰۵/۳۰؛

دیدار اساتید و طلاب قم، ۱۳۷۹/۰۷/۱۴). طبق دیدگاه ایشان، اگر نیاز جامعه و حکومت اسلامی و اقامه آن

مطرح است، می‌بایست حوزه علمیه آن را تأمین کند (درس خارج فقه، ۱۳۷۴/۰۶/۱۴).

بنابر دیدگاه ایشان در عالم واقع نیز حوزه‌های علمیه به عنوان زادگاه و خاستگاه نظام جمهوری اسلامی بوده و پدر،

معمار و روح این نظام، زاده و پروریده و بزرگ‌شده این حوزه است (دیدار فضایی حوزه قم، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰). حوزه‌های علمیه پس از تحقق انقلاب نیز از میان صورت‌های ممکن برای ارتباط با نظام اسلامی، باید از بی‌اعتنایی و بی‌مبالاتی نسبت به آن پرهیز نمایند و برای اعتلای نظام تلاش کنند؛ زیرا تشکیل حکومت اسلامی، آرزوی همه اولیاءالله در طول تاریخ بوده است و هر فرد مؤمنی وظیفه دارد از آن دستگاه سیاسی که اسلام را ترویج و احکام آن را پیاده می‌کند، حمایت کند (دیدار روحانیون، ۱۳۷۴/۰۹/۱۶). در حقیقت، دستگاه مدیریت کشور، از دین جدا نیست و باید این دستگاه‌ها در مقام عمل، برای تحقق اهداف دین عمل کنند؛ از سوی دیگر نیز روحانیت و حوزه‌های علمیه، عامل دین هستند و باید با همگرایی و ارتباط متقابل، به تحقق اهداف دین کنند. در این زمینه، به ویژه حمایت حوزه از مدیریت اجرائی کشور اهمیت بسیار بالایی دارد (روحانیون یزد، ۱۳۸۶/۱۰/۱۲). بنابراین حوزه‌های علمیه باید ضمن حفظ استقلال خود، برای نظام جمهوری اسلامی یک پشتیبان حقیقی باشند. در این پشتیبانی حوزه علمیه، باید خوراک فکری این نظام را مهیا نموده، نظام را توجیه دینی کند و به تربیت و انسان‌سازی لازم برای اداره این نظام باعظمت بپردازد (فضایی حوزه قم، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰؛ دیدار روحانیون ۱۳۷۴/۰۹/۱۶).

طبق دیدگاه ایشان، جریان نظام اسلامی و در دل آن، جریان حوزه‌های علمیه، دو جریان به هم مرتبط و به هم متصل بوده و سرنوشت آن‌ها یکی است. از این رو اگر نظام اسلامی اندک لطمه‌ای ببیند، یقیناً خسارت آن برای روحانیت و اهل دین و علمای دین از همه آحاد مردم بیشتر خواهد بود (پیام به جامعه مدرسین حوزه، ۱۳۷۱/۰۸/۲۴). در حقیقت، اگر امروز جمهوری اسلامی عملکرد مناسبی نداشته باشد، فقط به حیثیت این نظام صدمه نمی‌خورد؛ بلکه به تمام حیثیت اسلام صدمه خواهد خورد. در حقیقت از نظر ناظران جهانی، قبه‌الاسلام و علم و مظهر جامعه نمادین اسلام نظام جمهوری اسلامی ایران است (روحانیون خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۰۷/۱۹). طبق این تحلیل، ارتباط حوزه علمیه با نظام اسلامی در تدوین اصول اساسی و پایه‌های مقررات اسلامی خلاصه نمی‌شود، بلکه ربط این دو، در تمام ابعاد، ربط منطقی و مبنی بر تعاون است. باید نظام اسلامی، حوزه علمیه را همچون پشتوانه معنوی خود عزیز بدارد و حوزه علمیه، نظام اسلامی را مانند فضای مناسبی برای رشد و تکامل خود مغتنم بشمرد (پیام به جامعه مدرسین حوزه، ۱۳۷۱/۰۸/۲۴). اگر در حوزه‌های علمیه، فعالیت و شور علمی وجود داشته باشد، اما این شور علمی، خلأهای نظام را چنان که باید، پر نکند، باید برای اصلاح مسیر حوزه تلاش

نمود؛ زیرا در حوزه اصیل باید تمام فعالیت‌های علمی، با هدف نفع‌رسانی به مردم و جامعه باشد (درس خارج فقه، ۱۳۷۳/۰۶/۲۰). با توجه به اهمیت ویژه پشتیبانی نظام و حوزه از یکدیگر در تقویت این دو نهاد، سرویس‌های امنیتی کشورهای بیگانه، تلاشی گسترده برای اختلال در این ارتباط دارند و به دنبال سوق دادن حوزه به سمت نهادهای سکولار یا مخالف نظام هستند؛ باید حوزه‌های علمیه و روحانیت با هوشیاری و بصیرت از این امر پیشگیری و جلوگیری نمایند (روحانیون خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۰۷/۱۹).

تحقق انقلاب اسلامی، از یک سو، مرهون تلاش حوزه‌های علمیه و علما بود، اما از سوی دیگر، فرصت‌های بی‌ظنیری را در اختیار حوزه‌های علمیه قرار داد و زمینه را برای نقش‌آفرینی این نهاد الهی در عرصه‌های گوناگون علمی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و بین‌المللی مهیا ساخت. بنابر دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله)، برای مثال، پیش از انقلاب اسلامی، از اعلی‌مراتب نفوذ روحانیت، ارائه توصیه‌هایی فردی به مردم بود؛ اما پس از تحقق انقلاب اسلامی، روحانیت، بر تمام دستگاه‌های اقتصادی کشور مشرف است (روحانیون مشهد، ۱۳۶۹/۰۱/۰۴). یکی از تعبیر مهمی که مقام معظم رهبری (مدظله)، در تبیین اهمیت تشکیل نظام اسلامی بیان نموده‌اند، عبارت است از: «اصل تحقق جمهوری اسلامی تجسد قرآن است» (بانوان قرآن‌پژوه، ۱۳۸۷/۰۷/۲۸). همچنین به نظر ایشان، تشکیل حکومت اسلامی، شگفت‌انگیزترین پدیده تاریخ در عرصه مسائل مربوط به اسلام و مسلمین است (پیام به کنگره زمان و مکان در اجتهاد، ۱۳۷۴/۱۲/۲۴). این امر در حالی رخ داده که طبق دیدگاه ایشان، پیش از قیام حضرت امام، حوزه‌های علمیه جان، روح و طراوت نداشتند (بیعت روحانیون، ۱۳۶۸/۰۳/۲۲). همچنین طبق دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله)، از هنگامی که حکومت اسلامی به خلافت تبدیل شد، تا به امروز، هیچ حکومتی در جهان وجود نداشته که بر اساس شریعت حکومت کند. مقام معظم رهبری (مدظله)، برای تبیین اهمیت تشکیل حکومت اسلامی در تحقق اهداف و داعیه‌های اسلامی، به کلامی از مرحوم سید طب اشاره می‌کند: «اگر طرفداران و داعیان اسلام ... به‌جای نوشتن این همه کتاب، به‌جای این همه تبلیغات، به‌جای این همه سخنرانی، اداره این همه مسجد، یک کار برای ترویج اسلام بکنند، آن کار از همه این کارها تأثیرش بیشتر است. و آن اینکه در گوشه‌ای از دنیا - به ذهنم است می‌گوید در یک جزیره‌ای دورافتاده‌ای - یک حکومت اسلامی تشکیل بدهند؛ نفس تشکیل یک حکومت اسلامی در گوشه‌ای از این دنیای بزرگ اثرش از هزاران کتاب، هزاران سخنرانی، هزاران

مطلب نکته‌دار در ترویج دین، بیشتر است. ما این را امتحان کردیم» (روحانیون تشیع و تسنن کردستان، ۱۳۸۷/۰۲/۲۳). با توجه به این تحولات، حوزه‌های علمیه شیعی از نظر کمی، میزان بهره‌مندی از قدرت سیاسی و اجتماعی، کارآمدی، تمکن مالی و بهره‌مندی از سایر امکانات مرغوب جامعه - مثل رسانه‌ها و منبرها و مطبوعات-، معروفیت، بهره‌مندی از احترام تجلیل آحاد انسان‌ها - اعم از مسلمان و غیرمسلمان - نبوده است. در مقابل، این نهاد الهی در طول تاریخ، هیچ‌گاه از نظر کمیت، کیفیت، قدرت و مکانت سیاسی، اجتماعی و نظامی دشمنان، در معرض تهدید نبوده است. همچنین هیچ‌گاه حوزه‌های علمیه مانند دوره کنونی مسئولیت‌های خطیری بر عهده نداشته‌اند (روحانیون مشهد، ۱۳۶۹/۰۱/۰۴).

بنابراین حوزه‌های علمیه، در دوره کنونی جوهر حیات و رشد و بالندگی خود را مهون انقلاب اسلامی و امام عظیم‌الشان آن و مجاهدت‌های ایثارگرانی است که برای تحقق انقلاب تلاش کردند. با توجه به این تحولات و فرصت‌ها، اکنون حوزه باید حق عظیم انقلاب و امام و شهدا و نفوس طیبه ایثارگر را به یاد داشته و ارزش‌های انقلاب را به مثابه راز تجدید حیات، در خود حفظ کند و به کسانی که جاهلانه یا مغرضانه می‌خواهند حوزه را به سمت هدف‌های استکبار بکشانند، میدان ندهد (پیام به جامعه مدرسین، ۱۳۷۱/۰۷/۲۴).

ایشان در تحلیل ارتباط حوزه با نظام اسلامی، توجه به دو رویکرد را ضروری می‌داند:

الف) توجه به ضرورت حضور فعال روحانیت برای تداوم انقلاب؛ طبق دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله)، حضور و فعال بودن روحانیون، شرط لاینفک بقای انقلاب و استقلال کشور و نظام جمهوری اسلامی محسوب می‌شود.

ب) بررسی شرایط تأثیر کامل حضور روحانیت برای انقلاب؛ باید روحانیون بررسی کنند که شرایط تأثیر کامل حضور روحانیت برای انقلاب و پیشرفت هدف‌های آن چیست و این شرایط را تأمین نمایند. همچنین باید ضمن شناخت آفات این حضور، از بروز این آفات جلوگیری کنند (علما و طلاب قم و تهران، ۱۳۶۸/۱۲/۰۲).

با توجه به نقشی که مقام معظم رهبری (مدظله). برای حوزه‌های علمیه در پشتیبانی از نظام اسلامی ترسیم نموده‌اند، می‌توان پی برد که در تحقق اهداف بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی نیز حوزه‌های علمیه باید حضور و نقش آفرینی ویژه داشته باشند. در ادامه، پس از تبیین اهدافی که مقام معظم رهبری (مدظله). در ساحت گوناگون برای انقلاب اسلامی ترسیم نموده‌اند، تحلیل می‌گردد که از منظر ایشان، حوزه‌های علمیه، باید چه راهبردهایی را برای دستیابی انقلاب اسلامی به اهدافش دنبال کنند؟

اهداف انقلاب اسلامی در بیانیه گام دوم در هفت عرصه تبیین شده‌اند: علم و پژوهش؛ اخلاق و معنویت؛ اقتصاد؛ عدالت و مبارزه با فساد؛ استقلال و آزادی؛ عزت ملی، روابط خارجی و مرزبندی با دشمن؛ سبک زندگی. در تحقیق حاضر، با توجه به تمرکز بر نقش حوزه علمیه، فقط بر عرصه‌هایی که ارتباط بیشتری با عملکرد حوزه دارند - علم و پژوهش، معنویت و اخلاق و سبک زندگی - تمرکز می‌شود؛ همچنین به سبب ارتباط نزدیک دو عرصه معنویت و اخلاق با سبک زندگی، این دو عرصه در کنار یکدیگر بررسی خواهند شد.

یک) عرصه علم و پژوهش

عبور از مرزهای دانش در مهم‌ترین رشته‌ها و تبدیل دانش به وسیله عزت، توانایی و قدرت کشور؛ (بیانیه گام دوم انقلاب).

چالش‌ها و نقاط ضعف

برخی از چالش‌هایی که در عرصه علمی و پژوهشی پیش روی نظام اسلامی هستند یا مانع نقش‌آفرینی حوزه در این عرصه هستند، عبارت‌اند از:

۱. عدم شناخت صحیح برخی حوزویان از شرایط زمان و جامعه (دیدار شورای عالی حوزه قم، ۱۳۷۷/۰۷/۰۹)؛
۲. بهره‌گیری کشورهای استعماری از جریان علمی و فکری برای نفوذ در سایر کشورها؛ برخی کشورهای استعماری با ورود تفکرات علمی جدید به کشورهای اسلامی، تلاش نمودند تا این علوم را وسیله‌ای برای مقابله با دین قرار دهند (دیدار جمعی از طلاب و دانشجویان، ۱۳۶۹/۰۹/۲۸).
۳. تهاجم فرهنگی و تبلیغی به نهادهای علمی کشور مانند مدارس، دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه (مجمع نمایندگان طلاب، ۱۳۶۸/۰۹/۰۷)؛
۴. بهره‌گیری از علوم نوین مانند علوم اجتماعی برای زمینه‌سازی سلطه جهان غرب (دیدار طلاب و روحانیون اصفهان، ۱۳۸۰/۰۸/۰۸)؛
۵. تلاش گسترده جبهه عظیم معارفی و فکری تمدن و فرهنگ غربی برای فتح دنیا که در قالب لیبرال دمکراسی جلوه‌گر شده است؛ در حال حاضر جبهه تمدن غرب به طور کامل جمهوری اسلامی و جهان اسلام را زیر نظر دارد و برای تمام بخش‌های آن، تیرهای مسموم مهیا کرده است. برای مثال، در عرصه اصول عقاید و مسائل الهیاتی، افکار معرفتی ضد اسلامی گسترده‌ای تولید می‌شود. این معارف

- ضداسلامی در قالب‌هایی مانند تبلیغ مسیحیت، بودائیسیم، تصوف‌های هندی و تبلیغات ضد شیعی و ضد مبانی جمهوری اسلامی، تولید و ارائه می‌گردد (دیدار با شورای عالی حوزه، ۱۳۸۳/۱۰/۰۳)
۶. خطرات ناشی از کج‌فهمی و عدم درک صحیح واقعیت‌های جامعه در حوزه‌های علمیه (مجمع نمایندگان طلاب و فضلالی حوزه علمیه قم ۱۳۶۹/۱۱/۰۴)؛
۷. مضاعف شدن توقع مردم از حوزه‌های علمیه (مراسم عمامه‌گذاری گروهی از طلاب، ۱۳۶۸/۱۲/۲۲؛ روحانیون استان لرستان ۱۳۷۰/۰۵/۳۰؛ روحانیون شیعه و اهل سنت کرمانشاه، ۱۳۹۰/۰۷/۲۰)؛
۸. بیشتر شدن شبهات و سؤالات معارفی به دلیل گسترش و تسهیل ارتباطات جهانی (روحانیون زنجان، ۱۳۸۲/۰۷/۲۱)؛
۹. مضاعف شدن وظایف روحانیت در دوره کنونی به دلیل تشکیل حکومت اسلامی؛ در دوره کنونی برای اولین بار پس از صدر اسلام، حکومت اسلامی تشکیل شده و از این‌رو، مطالبات، پرسش‌ها و نیازهای گسترده‌ای در عرصه‌های گوناگون معارفی، فلسفی، کلامی و فقهی ایجاد شده است (روحانیون زنجان، ۱۳۸۲/۰۷/۲۱)؛
۱۰. عقب ماندن حوزه از زمان؛ با این که حوزه نسبت به پانصد سال قبل پیشرفت فراوانی داشته، اما امروز حوزه‌های ما در بسیاری از میدان‌ها از زمان عقب هستند - که اگر ان‌شاءالله آن نوشته را خواندید، ملاحظه خواهید کرد. مثال‌هایی آن جا زده شده است - باید به طور دائم‌ترمیم انجام بگیرد، تا حوزه به‌روز و مطابق زمان باشد، و نیاز روز را برآورده کند (طلاب مشهد؛ ۱۳۷۶/۰۴/۲۲). مقام معظم رهبری در ترسیم عقب بودن حوزه از عصر خویش می‌فرماید: «امروز، حوزه علمیه از زمان خودش خیلی عقب است. حساب یک ذره و دو ذره نیست. مثل این است که دو نفر سوار بر اسب، در وادی‌ای همراه یکدیگر بروند و یکی اسبش از دیگری تندتر باشد و آنکه اسبش کندتر است، بعداً به اتومبیل دست پیدا کند. طبیعی است آنکه اسبش تندتر است، به گرد او هم نمی‌رسد... در حال حاضر، امواج فقه و فلسفه و کلام و حقوق، دنیا را فرا گرفته است. ما وقتی به خودمان نگاه می‌کنیم می‌بینیم با زمان خیلی فاصله داریم». عقب ماندن در عرصه‌هایی مانند تحقیق پیرامون اخلاق، دانش حقوق، فلسفه، کلام و مباحث دین‌شناسی و استفاده از تکنولوژی، برخی نواقص حوزه در عصر کنونی هستند (فضلا و نجبگان حوزه قم، ۱۳۷۴/۰۹/۱۴).

۱۱. عدم گسترش متناسب و کمی روحانیت در عرصه‌های گوناگون از جمله عرصه‌های علمی (فضلا و نخبگان حوزه قم، ۱۳۷۴/۰۹/۱۴)؛

۱۲. عدم گسترش محتوایی حوزه در عرصه‌های موردنیاز (فضلا و نخبگان حوزه قم، ۱۳۷۴/۰۹/۱۴)؛

۱۳. بهره نگرستن صحیح و کامل از استعداد‌های موجود در حوزه؛ امروزه در حوزه‌های علمیه استعداد‌های برتر و متفکران شایسته‌ای وجود دارند که از شأن و جایگاه کافی برخوردار نبوده و استفاده کارآمدی از آن‌ها نمی‌شود (فضلا، حوزه قم، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰).

۱۴. دشمنی استکبار با جامعه روحانیت شیعی به دلیل روشنگری؛ در حال حاضر، استکبار جهانی، با یک‌یک عمامه به سرها و طلبه‌ها و روحانیون دشمن‌اند؛ زیرا بنای کار آن استکبار جهانی بر ایجاد ظلمات، غبارآلود کردن فضا و کتمان حقیقت است. با توجه به اینکه روحانیت اسلام و به خصوص روحانیت شیعی به روشنگری و تبیین دسیسه‌های استکبار می‌پردازد، سردمداران آن، با روحانیت اسلام و بخصوص با روحانیت شیعه مخالف‌اند (روحانیون همدان، ۱۳۸۳/۰۴/۱۵).

فرصت‌ها

برخی از نقاط قوت و فرصت‌هایی که در عرصه علمی و پژوهشی برای نظام اسلامی وجود دارند یا به نقش‌آفرینی حوزه در این عرصه کمک می‌کنند، به شرح زیر هستند:

۱. توسعه پیشران کشور در عرصه علم و فناوری و ایجاد زیرساخت‌های حیاتی و اقتصادی و عمرانی (بیانیه گام دوم انقلاب)؛

۲. نیروی جوان، مستعد و کارآمد با زیربنای عمیق و اصیل ایمانی و دینی، مهم‌ترین ظرفیت امیدبخش کشور (بیانیه گام دوم انقلاب)؛

۳. تحقق انقلاب اسلامی و دستیابی روحانیت به بهترین فرصت بعد از زمان رسول اکرم (ص) (دیدار روحانیون، ۱۳۶۹/۱۲/۲۲)؛ در حال حاضر، برای اولین باز پس از صدر اسلام، دستگاه سیاسی در کشور به اهل دین اجازه می‌دهد و بلکه از آن‌ها می‌خواهد که در راه ترویج شریعت حرکت کنند. حوزه‌های علمیه باید از این خصوصیت حداکثر استفاده را برای استکشاف معارف اسلامی و شریعت اسلامی ببرند (روحانیون تشیع و تسنن کردستان، ۱۳۸۷/۰۲/۲۳).

۴. بهره‌مندی حوزه‌های از قدرت اجتماعی و سیاسی، تمکن مالی و رسانه‌ای و اشتها بیشتر در عصر

کنونی (روحانیون مشهد، ۱۳۶۹/۰۱/۰۴):

۵. مهیا شدن امکان ارتباطات جهانی و پیشرفت شیوه‌های انتقال فکر (روحانیون زنجان ۱۳۸۲/۰۷/۲۱؛ روحانیون تشیع و تسنن کردستان، ۱۳۸۷/۰۲/۲۳؛ روحانیون مشهد، ۱۳۶۹/۰۱/۰۴)؛
۶. افزایش تعداد روحانیون (روحانیون مشهد، ۱۳۶۹/۰۱/۰۴)؛
۷. رشد امید و افق دید طلاب در حوزه کنونی؛ امروز در نگاه طلبه جوان، عرصه‌های خدمت آن‌ها، نه مکان‌هایی محدود، بلکه جهان گسترده‌ای است که در آن، سیاست، استکبار، ابرقدرت‌ها و صفوف به هم فشرده باطل وجود دارند و طلبه در دل و با عزم راسخ خود، به پیشواز این دنیا می‌رود تا علی‌رغم میل دشمنان، در عرصه گیتی، سخن حق را زنده کند و به کرسی بنشانند (دیدار روحانیون، ۱۳۷۴/۰۹/۱۶).

نقاط قوت

۱. بهره‌مندی حوزه‌های علمیه از تراث ارزشمند معرفتی و علمی دین مبین اسلام (روحانیون همدان، ۱۳۸۳/۰۴/۱۵)؛
۲. عمق علمی حوزه‌های علمیه (فضلائی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰)؛
۳. بهره‌مندی حوزه از استعدادهای برجسته و فضلائی جوان خوش فکر، آشنا با مسائل علمی حوزه، مسائل کشور و مسائل زمان و دارای انگیزه‌های جوانی (دیدار اعضای دفتر همکاری حوزه و دانشگاه ۱۳۷۶/۰۸/۱۳؛ فضلائی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰؛ دیدار جمعی از نخبگان حوزوی ۱۳۸۲/۱۰/۲۹).

بایسته‌ها

بنابر دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله)، امروزه قوام حرکت دینی و اسلامی در دنیا، به جمهوری اسلامی و قوام جمهوری اسلامی هم به علمای دین و پرچم‌داران فقه دینی و اسلامی است (عمامه‌گذاری گروهی از طلاب ۱۳۶۸/۱۲/۲۲)؛ بنابراین حوزه‌های علمیه، نقشی ویژه در پشتیبانی از نظام اسلامی در عرصه علمی و پژوهشی دارند. برخی از بایسته‌های حوزه‌های علمیه در این زمینه به شرح زیر هستند:

بنابر دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله)، امروزه قوام حرکت دینی و اسلامی در دنیا، به جمهوری اسلامی و قوام جمهوری اسلامی هم به علمای دین و پرچم‌داران فقه دینی و اسلامی است

(عمامه‌گذاری گروهی از طلاب ۱۳۶۸/۱۲/۲۲)؛ بنابراین حوزه‌های علمیه، نقشی ویژه در پشتیبانی از نظام اسلامی در عرصه علمی و پژوهشی دارند. برخی از بایسته‌های حوزه‌های علمیه در این زمینه به شرح زیر هستند:

۱. تنقیح و تبیین مقررات و احکام و معارف اسلامی؛ کشف نظریات اسلامی از متون الهی، ارائه آن‌ها به نظام اسلامی برای برنامه‌ریزی و زمینه‌سازی‌های گوناگون یکی از مهم‌ترین وظایف حوزه در ارتباط با نظام اسلامی است. به بیان دقیق‌تر، حوزه علمیه، در تصویر مطلوب و ایدئال، یک کارگاه ایدئولوژی و مرکز ایدئولوگ‌ها است. در این عرصه، در فرض کم‌کاری حوزه‌های علمیه، نظریه‌های غربی و غیردینی، جای نظریه‌های دینی را پر خواهد کرد (طلاب و اساتید قم، ۱۳۸۹/۰۷/۲۹؛ مجمع نمایندگان طلاب ۱۳۶۸/۰۹/۰۷). در عصر کنونی، شیعه برای اولین بار پس از صدر اسلام، حکومت مستقلی را تجربه می‌کند؛ بنابراین مسائل حکومت برای مکتب شیعی جدید است؛ از این رو حوزه‌های علمیه باید مسائل مرتبط با حکومت، اداره کشور، روابط اجتماعی، روابط اقتصادی، روابط فرهنگی، ارزش‌های اجتماعی و سیاسی در یک جامعه اسلامی را کشف، تدوین و در اختیار عموم و نظام اسلامی قرار دهند. همچنین باید تلاش شود که این معارف اسلامی، به فرهنگ تبدیل گردد (روحانیون زنجان، ۱۳۸۲/۰۷/۲۱). یکی از مسائل مهمی که در این عرصه، باید مورد توجه باشد، تحقیق و تنقیح تمام مباحث فقهی است که تدوین مقررات اسلامی برای اداره هر یک از بدنه‌های نظام اسلامی بدان نیازمند است. فقه اسلامی آنگاه که اداره زندگی فرد و جامعه - با آن گستردگی و پیچیدگی و تنوع را - مطمئن نظر می‌سازد، مباحثی تازه و کیفیتی ویژه می‌یابد. بنابراین امروزه، روی آوردن به «فقه حکومتی»، استخراج احکام الهی در تمام شئون یک حکومت و نظر به تمام احکام فقهی با نگرش حکومتی - یعنی ملاحظه تأثیر هر حکمی از احکام در تشکیل جامعه نمونه و حیات طیبه اسلامی - یکی از واجبات اساسی در حوزه فقه اسلامی است (پیام به جامعه مدرسین حوزه قم، ۱۳۷۱/۰۸/۲۴).

۲. رصد، تحلیل و پیش‌بینی نیاز و مشکلات حال و آینده نظام و آماده‌سازی پاسخ‌ها و راه‌حل‌ها (درس خارج فقه، ۱۳۷۰/۰۶/۳۱)؛

۳. تربیت نظریه‌پردازان و محققین برای تولید نظریات پیرامون نظام اسلامی؛ طبق دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله)، حوزه‌های علمیه در این زمینه مسئولیتی بیشتر از هر نهاد دیگری دارند (مجمع

نمایندگان طلاب، ۱۳۶۸/۰۹/۰۷).

۴. تلاش برای به روز شدن و مطابقت تولیدات علمی حوزه با نیازهای عصر کنونی (طلاب حوزه مشهد، ۱۳۷۶/۰۴/۲)؛ به ویژه با توجه به اینکه بنیه اصلی و استخوان بندی حوزه علمیه را فقه تشکیل می دهد، باید آموزش و تولید در عرصه فقه، با شناخت نیازهای زمانه همراه شود (دیدار شورای عالی حوزه علمیه قم ۱۳۷۷/۰۷/۰۹). امروزه، مطابقت با نیازهای زمان، فقط به عرصه ارتباط با ملت های مسلمان محدود نمی شود و در این دوره، حتی ملت های غیرمسلمان، به احکام اسلامی نیاز دارند؛ اکنون، هوشمندترین انسان ها در کشورهای مختلف، به خط اسلام، رو آورده اند؛ زیرا می دانند که اسلام، راه عزت و راه نجات است. بنابراین باید حوزه های علمیه، ناظر به نیازهای تمام مردم جهان، به تولید علم بپردازند (دیدار روحانیون، ۱۳۶۹/۱۲/۲۲).

۵. مواجهه با امواج فکری مکاتب فکری و تمدن های بیگانه و آماده شدن برای مقابله و مبارزه (روحانیون اصفهان، ۱۳۸۰/۰۸/۰۸)؛ به ویژه مقابله حوزه با جبهه تفکر تمدن غرب و جبهه لیبرال دموکراسی اهمیت مضاعف دارد (دیدار با شورای عالی حوزه، ۱۳۸۳/۱۰/۰۳؛ درس خارج فقه، ۱۳۸۰/۰۶/۱۹).

۶. عمق بخشیدن به معرفت های دینی؛ باید طلاب و فضلاء حوزه، با جدیت تمام در کسب علم دین بکوشند و به عمق معارف اسلامی دست یابند (روحانیان مازندران، ۱۳۷۴/۰۷/۲۲).

۷. مدیریت جهادی و اعتقاد به اصل «ما می توانیم»؛ (بیانیه گام دوم)

دو) معنویت، اخلاق و سبک زندگی

معنویت و اخلاق، جهت دهنده تمام حرکت ها و فعالیت های فردی و اجتماعی و نیاز اصلی جامعه هستند و فقدان آن ها موجب ایجاد دشواری های فراوان برای جامعه می شود. طبق بیانیه گام دوم انقلاب، دستگاه های حکومتی در این عرصه وظایف سنگینی دارند و باید با هوشمندی و مسئولانه رفتار نمایند. با توجه به اینکه در این عرصه، صرفاً نمی توان با دستور و قوه قهری، جامعه را به سمت اخلاق و معنویت سوق داد، نیاز است که حکومت، علاوه بر بهره گیری از منش و رفتار اخلاقی و معنوی، به همکاری با نهادهای اجتماعی فعال در این عرصه پرداخته و با کانون های ضد معنویت و اخلاق، به شیوه معقول بستیزد؛ زیرا در حال حاضر، ابزارهای رسانه ای پیشرفته و فراگیر، امکان بسیار خطرناکی در

اختیار کانون‌های ضدّ معنویت و ضدّ اخلاق نهاده است و تهاجم روزافزون دشمنان به دل‌های پاک جوانان و نوجوانان و حتّی نونهالان با بهره‌گیری از این ابزارها گسترش ویژه یافته است (بیانیه گام دوم انقلاب)

چالش و نقاط ضعف

۱. نقصان در انتشار امواج فرهنگی و از جمله کتاب و روزنامه و مجله، به قدر کافی از حوزه (دیدار نخبگان حوزه قم، ۱۳۷۴/۰۹/۱۴)؛
۲. نقصان در بهره‌گیری کافی از امکانات رسانه‌ای و اجتماعی که پس از انقلاب در اختیار حوزه‌های علمیه قرار گرفته (دیدار فضایی قم، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰)؛
۳. نقصان در بهره‌گیری از روش‌های تبلیغ نوین و کارآمد و اکتفا به روش‌های قدیمی (دیدار فضایی قم، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰)؛
۲. عدم گسیل تعداد کافی از مبلغین به مناطق گوناگون داخل و خارج کشور (دیدار نخبگان حوزه قم، ۱۳۷۴/۰۹/۱۴)؛
۳. عدم اطلاع دقیق برخی بزرگان حوزه از بحران‌های فکری و عقیدتی جامعه (دیدار شورای عالی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۷/۰۷/۰۹)؛
۴. وجود بحران‌های فکری و عقیدتی در جامعه و به خصوص در جوانان، به ویژه جوانان دانشگاهی (دیدار شورای عالی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۷/۰۷/۰۹)؛
۵. تبعیت برخی شخصیت‌های اسلامی از غرب در عرصه‌های اخلاقی، رفتاری و سبک زندگی (اجلاس جهانی بیداری اسلامی، ۱۳۹۲/۰۲/۰۹)؛
۶. وعده‌ها و وعیدها و تحکم و زورگویی‌های کشورهای غربی مانند آمریکا برای جلوگیری از حرکت‌های اسلامی (اجلاس جهانی بیداری اسلامی، ۱۳۹۲/۰۲/۰۹)؛
۷. تهاجم فرهنگی و اشاعه شهوات و بازکردن مسیر شهوترانی در جوامع اسلامی به وسیله تمدن‌های بیگانه (دیدار طلاب و دانشجویان ۱۳۶۹/۰۹/۲۸)؛
۸. بهره‌گیری تمدن غرب از جریان‌های علمی و فکری برای خاموش کردن شعله معنویت و ایمان دینی در مردم (دیدار طلاب و دانشجویان ۱۳۶۹/۰۹/۲۸)؛ در حال حاضر، یک جبهه‌بندی عظیم فرهنگی که با

سیاست و صنعت و پول و انواع و اقسام پشتوانه‌ها همراه است، مانند سیلی ویرانگر به سمت کشور ما و جهان اسلام سرازیر شده و جنگی فرهنگی ایجاد نموده است (دیدار مجمع نمایندگان طلاب، ۱۳۶۸/۰۹/۰۷). در این عرصه، تمدن غرب با بهره‌گیری از کمپانی‌های رسانه‌ای، فیلسوف‌های دست‌ساخته، رمان‌نویس‌ها و دانشمندان علوم اجتماعی به میدان جنگ فرهنگی وارد شده است تا زمینه تسلط خویش را فراهم سازد (روحانیون اصفهان ۱۳۸۰/۰۸/۰۸). به ویژه باید توجه داشت که استکبار، تمام وجودش را اندیشمندانه در جهت اداره مطلوب خودش به کار می‌گیرد، کاملاً با تفکر حرکت می‌کند و جریان‌ات جهانی را هدایت می‌نماید تا محفوظ بماند؛ زیرا می‌داند که اگر فکر و پیش‌بینی و آینده‌نگری نکرد و اگر آمار نداشت، ضربه خواهد خورد. از این رو، عالی‌ترین و ممتازترین دستگاه‌های فکری، در اختیار استکبار است (دیدار مجمع نمایندگان طلاب، ۱۳۶۸/۰۹/۰۷).

۹. کج‌فهمی‌ها و عدم فهم صحیح از واقعیت‌های زمان به وسیله برخی اشخاص؛ یکی از این دو امر، پیامد هدایت‌های غلط و بددلانه و متکی بر تفکرات ناسالم و مشوب به اغراض و دیگری پیامد تحجرها، کُندفهمی‌ها، دیرفهمی‌ها و در لحظه لازم در جایگاه لازم قرار نگرفتن است (دیدار مجمع نمایندگان طلاب، ۱۳۶۹/۱۱/۰۴).

فرصت‌ها

۱. تحقق انقلاب اسلامی و دستیابی روحانیت به فرصت برای انذار و تبلیغ (دیدار روحانیون، ۱۳۶۹/۱۲/۲۲)؛ در حال حاضر، برای اولین باز پس از صدر اسلام، دستگاه سیاسی در کشور به اهل دین اجازه می‌دهد و بلکه از آن‌ها می‌خواهد که در راه ترویج شریعت حرکت کنند. اکنون، توحید در زندگی عمومی و اجتماعی ملت و کشور ما، قاعده زندگی است. مبنای حکومت و اداره کشور و مدیریت امور و مبنای زندگی همه‌جانبه مردم، توحید و معارف اسلامی است و مردم، به فراگرفتن دین و اطلاع از حقایق آن شایق‌اند. بنابراین تحقق انقلاب اسلامی، عیار معنویت و اخلاق را در فضای عمومی جامعه به‌گونه‌ای چشمگیر افزایش داد. حوزه‌های علمیه باید از این فرصت، حداکثر استفاده را برای تبلیغ دین و روح معنویت داشته باشند (بیانیه گام دوم انقلاب؛ دیدار روحانیون تشیع و تسنن کردستان، ۱۳۸۷/۰۲/۲۳؛ دیدار اعضای بنیاد فرهنگی باقرالعلوم (ع)، ۱۳۶۸/۱۱/۰۱).

۲. فراهم شدن زمینه برای تبلیغ اسلام در دنیا؛ در این عصر، نزدیک‌تر شدن روابط ملت‌های جهان و

گسترش فناوری‌ها و رسانه‌های نوین، زمینه را برای تبلیغ آسان‌تر و فراگیرتر در جهان مهیا کرده است (روحانیون شیعه و اهل سنت کرمانشاه، ۱۳۹۰/۰۷/۲۰).

۳. استقبال مردم جوامع اسلامی و غیراسلامی از اسلام ناب؛ در عصر کنونی، مردم سرخورده از مادیت، چشم‌انتظار معنویت اصیل و معارف اسلامی است (دیدار روحانیون ۱۳۷۴/۰۹/۱۶).

نقاط قوت

۱. بهره‌مندی حوزه از قدرت اجتماعی و سیاسی، تمکن مالی و رسانه‌ای و اشتها بیشتر در عصر کنونی (روحانیون مشهد، ۱۳۶۹/۰۱/۰۴)؛

۲. بهره‌مندی حوزه از فضلا و فقهای وظیفه‌شناس، آگاه به زمان، عمیق و پرکار (۱۳۷۴/۰۹/۱۴) فضلا و نخبگان حوزه علمیه قم)؛

۳. استقلال روحانیت شیعی، شجاعت، مرعوب نشدن در مواجهه با مستکبرین و برخورداری از تراش ارزشمند اسلامی؛ روحانیت شیعه زیر بار هیچ زور و قدرتی نمی‌رود و مرعوب نمی‌شود؛ همچنین اگر احساس تکلیفی کند، ملاحظه هیچ کسی را نخواهد کرد. با توجه به اینکه روحانیت شیعی علاوه بر زبانی گویا برای مواجهه با استکبار، از پشتوانه فکر و اندیشه عمیق و غزیر اسلامی نیز برخوردار است، عناصر استکبار ترس و افری از این روحانیت دارند (روحانیون همدان، ۱۳۸۳/۰۴/۱۵).

بایسته‌ها

۱. حفظ ایمان مردم به عنوان حصار منبع نظام اسلامی (روحانیون اصفهان ۱۳۸۰/۰۷/۰۸)؛

۲. روشنگری و گسترش و پراکندن معرفت و رشد عقلانی و دین و اخلاق و فضیلت در جامعه (روحانیون نوشهر ۱۳۷۷/۰۲/۲۹)؛

۳. مواجهه کارآمد حوزه با تهاجم فرهنگی، قریب‌ها و اغواگری‌های جهانی و لشکر تبلیغاتی عظیم نظام سلطه (روحانیون اصفهان ۱۳۸۰/۰۷/۰۸)؛ در این عرصه، حوزه‌های علمیه و طلاب باید در صفوف مقدم مواجهه با تهاجم غرب باشند و به تولید فکر برای مقابله با تهاجم فرهنگی بپردازند (مجمع نمایندگان طلاب، ۱۳۶۸/۰۹/۰۷؛ مجمع نمایندگان طلاب و فضایی حوزه علمیه قم، ۱۳۶۹/۱۱/۰۴)؛

۴. تئوری سازی، فلسفه سازی، مفهوم‌سازی پیرامون مسائل گوناگون زندگی بشر، به عنوان مقدمه ترویج تفکر الهی؛ (دیدار با شورای عالی حوزه ۱۳۸۳/۱۰/۰۳)

۵. تلاش برای دستیابی شناخت و تحلیل دقیق از واقعیت‌ها و جریان‌های موجود در جهان (برگرفته از: مجمع نمایندگان طلاب، ۱۳۶۸/۰۹/۰۷)؛
۶. حضور فعال و کارآمد در صحنه‌های اجتماعی و فرهنگی و تبلیغ و آگاهی‌بخشی به مردم مجمع نمایندگان طلاب و فضایی حوزه علمیه قم، ۱۳۶۹/۱۱/۰۴)؛
۷. بهره‌گیری از روش‌ها، ابزارها و فناوری‌های نوین و کارآمد برای حضور در عرصه‌های فرهنگی و تبلیغی (روحانیون استان سمنان، ۱۳۸۵/۰۸/۱۷)؛
۸. عمق‌بخشی به تفکر فعالین فرهنگی و محتواها و تولیدات فرهنگی و تبلیغی (روحانیون استان سمنان، ۱۳۸۵/۰۸/۱۷)؛
۹. شناسایی دقیق و پاسخگویی به انبوه افکار و شبهات موجود در جامعه (روحانیون استان سمنان، ۱۳۸۵/۰۸/۱۷)؛
۱۰. مهیا نمودن زیرساخت‌ها و مقدمات لازم برای حضور فعال و کارآمد نهاد حوزه در عرصه تبلیغی و فرهنگی (دیدار با شورای عالی حوزه ۱۳۸۳/۱۰/۰۳)؛
۱۱. حضور فعال در عرصه تربیت شایسته و حفظ و ارتقای ایمان مردم (فضایی حوزه قم، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰)؛ روحانیون اصفهان ۱۳۸۰/۰۸/۰۸)؛
۱۲. تربیت و تأمین نیروهای تراز برای دستگاه‌های فرهنگی کشور (فضایی حوزه قم، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰)؛
۱۳. نقش آفرینی روحانیت به‌عنوان متصدیان مؤمن و آشنا با اسلام در جایگاه‌های مرتبط با فرهنگ و تبلیغات در نظام اسلامی (بیعت طلاب مشهد، ۱۳۶۸/۰۴/۲۰)؛
۱۴. ارائه توصیه، نقد و نصیحت به نظام اسلامی (بیعت طلاب مشهد، ۱۳۶۸/۰۴/۲۰)؛
۱۵. توجه به اقتضائات زمان و مکان و شخصیت افراد در ترویج دین (روحانیان مازندران، ۱۳۷۴/۰۷/۲۲)؛
۱۶. تبیین معارف انقلاب اسلامی و توجه دادن مردم به عظمت نعمت بزرگ تشکیل نظام اسلامی (جامعه و عاظم تهران، ۱۳۸۱/۱۰/۲۸)؛ روحانیون یزد، ۱۳۸۶/۱۰/۱۲)؛
۱۷. بهره‌مند شدن از شرایط لازم برای نقش آفرینی اصحاب علم و فرهنگ در جامعه؛ این شرایط عبارت‌اند از:

الف) افزایش نوبه نو مایه‌های علمی و روشنفکری در ذهن این افراد؛

ب) احساس مسئولیت و تعهد دینی؛

ج) شجاعت؛ نترسیدن از دشمن و دوست و مقدم داشتن حقیقت، مصلحت و تکلیف را بر توقعات و رودربایستی‌ها (روحانیون نوشهر ۱۳۷۸/۰۲/۲۹)؛

۱۸. پاسخگویی به تشنگی سطوح حساس جامعه غربی برای رفع مشکلات واقعی زندگی؛ دانشمندان، متفکرین، انسان‌های باوجدان، روشنفکران و جوانان بخش‌های حساس پیکره جوامع غربی هستند. این بخش‌های حساس، امروز تشنه مکتب و درسی از زندگی هستند که آن‌ها را از هزاران دشواری واقعی زندگی نجات دهد. دردی که امروز گریبان جوامع مادی دنیا و تمدن غربی را گرفته، عدم اطمینان، عدم آرامش، عدم نقطه اتکای روحی، عدم انس و توأصل بین انسان‌ها، احساس غربت، و انکسار است. در این عرصه، حوزه‌های علمیه ذخایر ارزشمندی دارند که باید از آن‌ها استفاده کنند؛ برای نمونه، تبیین زندگی، معنویات و ارزش‌های اندیشمندان اسلامی، چهره‌های غربی و متفکرین غربی را جذب می‌کند. همچنین منبع بزرگ این حقایق و ارزش‌ها، معارف اسلامی، و در قله و اوج این معارف، معرفت عاشورایی است که باید به جهان عرضه شود (دیدار روحانیون، ۱۳۷۴/۰۳/۰۳).

۱۹. توجه دائم به تجربه تلخ و دهشتناک تبعیت از غرب در سیاست و اخلاق و رفتار و سبک زندگی؛ (اجلاس جهانی علما و بیداری اسلامی، ۱۳۹۲/۰۲/۰۹)

۲۰. ایجاد جریان متنفذ فرهنگی؛ در یک جامعه روبه رشد و دارای آرمان‌های والای علمی، اجتماعی و دنیایی، اگر یک جریان متنفذ فرهنگی وجود داشته باشد که تلاش‌ها و حرکت این جامعه را هدایت کند، این جامعه به خیر و صلاح و فلاح خواهد رسید. اما اگر یک چنین جریان فرهنگی دینی الهی و معنوی در جامعه در حال رشد و توسعه علمی وجود نداشته باشد، نتیجه همان چیزی می‌شود که امروز در جوامع پیشرفته غربی مشاهده می‌گردد (دیدار طلاب مدرسه آیت‌الله مجتهدی، ۱۳۸۳/۰۳/۲۲).

۲۱. تأمین و ارائه خوراک فکری‌ای که مخاطبین را به اسلام، مؤمن کند، برای تمام طبقات مردم (فضلالی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰)؛

۲۲. مدیریت جهادی و اعتقاد به اصل «ما می‌توانیم»؛ (بیانیه گام دوم)

۲۳. مبارزه با خرافات (روحانیون استان سمنان، ۱۳۸۵/۰۸/۱۷)؛

۲۳. مطلع نمودن بزرگان و مراجع از بحران‌های فکری جامعه (دیدار شورای عالی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۷/۰۷/۰۹)؛

۲۴. آشنا نمودن مردم با تکالیف لحظه؛ روحانیان محترم ساکن وظیفه دارند که مردم را نسبت به وظایف روز و تکالیف لحظه، آشنا کنند. هر لحظه تکلیفی دارد که اگر آن تکلیف انجام نشد، فرصت فوت می‌شود (روحانیان مازندران، ۱۳۷۴/۰۷/۲۲).

نتیجه‌گیری

یکی از اهداف مهمی که مقام معظم رهبری (مدظله)، برای تمام ادیان الهی و به تبع آن‌ها برای حوزه‌های علمیه ترسیم می‌نماید، حاکمیت و اقامه دین و بالابردن بنای شامخ تمدن اسلامی است. از سوی دیگر، حوزه‌های علمیه به عنوان زادگاه و خاستگاه نظام جمهوری اسلامی بوده و پدر، معمار و روح این نظام، زاده و پروریده و بزرگ شده این حوزه است. حوزه‌های علمیه پس از تحقق انقلاب نیز باید ضمن حفظ استقلال خود، برای نظام جمهوری اسلامی یک پشتیبان حقیقی باشند. با توجه به اینکه مقام معظم رهبری (مدظله). در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، مسیر آینده نظام را ترسیم کرده‌اند، انتظار می‌رود که حوزه‌های علمیه به عنوان اصلی‌ترین پشتیبان نظام، به ایفای نقش بپردازند. عرصه علم و پژوهش و عرصه معنویت، اخلاق و سبک زندگی، از جمله مهم‌ترین عرصه‌هایی هستند که حوزه‌های علمیه در مسیر تحقق بیانیه گام دوم می‌توانند در آن‌ها نقش آفرینی کنند. در عرصه علمی و پژوهش، بهره‌گیری کشورهای استعماری از جریان علمی و فکری برای نفوذ در سایر کشورها و تهاجم فرهنگی و تبلیغی به نهادهای علمی کشور مانند مدارس، دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه به عنوان برخی از مهم‌ترین چالش‌های نقش آفرینی حوزه محسوب می‌شوند. تنقیح و تبیین مقررات و احکام و معارف اسلامی، رصد، تحلیل و پیش‌بینی نیاز و مشکلات حال و آینده نظام و آماده‌سازی پاسخ‌ها و راه‌حل‌ها و تربیت نظریه‌پردازان و محققین برای تولید نظریات پیرامون نظام اسلامی به عنوان مهم‌ترین بایسته‌های حوزه در این عرصه به شمار می‌آیند. در عرصه معنویت، اخلاق و سبک زندگی نیز تهاجم فرهنگی و اشاعه شهوات و بازکردن مسیر شهوت‌رانی در جوامع اسلامی به وسیله تمدن‌های بیگانه، عدم انتشار امواج فرهنگی و از جمله کتاب و روزنامه و مجله، به قدر کافی از حوزه و وجود بحران‌های فکری و عقیدتی در جامعه و به خصوص در جوانان، به ویژه جوانان دانشگاهی، مهم‌ترین چالش‌ها و نقاط

ضعف محسوب می‌شوند. در این عرصه، حفظ ایمان مردم به عنوان حصار منیع نظام اسلامی، روشنگری و پراکندن معرفت و رشد عقلانی و دینی در جامعه و مواجهه کارآمد حوزه با تهاجم فرهنگی، قریب‌ها و اغواگری‌های جهانی و لشکر تبلیغاتی عظیم نظام سلطه مهم‌ترین بایسته‌های حوزه شمرده می‌شوند.

فهرست منابع:

- سایت: www.khamenei.ir

- سایت: www.leader.ir

Creswell, J. W (۲۰۰۵), Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research.

Strauss, Anselm L., & Corbin, Juliet (۱۹۹۸), Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory, ۲nd Ed., Sage.

Lee, J (۲۰۰۱), A Grounded Theory: Integration and Internalization in ERP Adoption and Use, Unpublished Doctoral Dissertation, University of Nebraska, In Proquest UMI Database